

SZEMLE

NŐKRŐL ÉS SZOCIALIZÁCIÓJUKRÓL – MÁSKÉPPEN

Prof. Dr. Renate Nestvogel, az Esseni Egyetem kutatójának könyve a Beltz Kiadó *Bevezetés a pedagógiai nő kutatásba* című sorozatának utolsó köteteként jelent meg. A sorozat célja, hogy a neveléstudomány oktatása során olyan alapvető és modern kiindulási pontokat kínáljon, amelyek a hallgatókat további tanulásra/kutatásra ösztönzik. E rendhagyó kötet azonban véleményem szerint nem csupán a hallgatók, hanem oktatók, kutatók, sőt akár olyan szakemberek számára is értékes szemléletmódot közvetít, akik a hétköznapok vagy munkájuk során a (különösen más kultúrkörből származó) lányok–nők szocializációs folyamataival és a nemek közötti viszonyokkal kapcsolatos kérdésekkel/problémákkal foglalkoznak.

Miért is nevezem e munkát rendhagyónak? A szerző a női szocializációval kapcsolatos szociológiai és pszichológiai elméletekre alapozva, azokat adott esetben bírálva, új szemléletmód kialakítására ösztönöz. Erre az új szemléletmódra azért van szükség, mert a globalizáció és az egyéb modernkori jelenségek mint például az elvárosiasodás, az iskolai képzés és az új szakmai lehetőségek feltárulása a lányok számára vagy a nyugati értékluralizmus médiákban való térnyerése miatt – amelynek hatása alól a legtradicionálisabb társadalmak sem vonhatják ki magukat – az emberi élet valamennyi területe világszinten fonódik össze, ennek megértéséhez pedig a „világtársadalom” szintjén kell a szocializáció etnikai, vallási és kulturális változások alapján dinamikusan változó eseményeit vizsgálni.

Nestvogel globális nézőpontból igyekszik tehát feltárni a női identitás felépülését/felépítését, amihez kiterjedten vizsgálja a nők társadalomban

elfoglalt helyét, az általuk képviselt kulturális értékeket, a számukra kínálkozó lehetőségeket és azokat a hatalmi viszonyokat, amelyekben belül meg kell találniuk önmagukat, ki kell alakítaniuk egyéniségüket. Ezen új szemléletmód alapelemeit több mint száz, túlnyomórészt női szerzők által írt életrajzi és önéletrajzi elbeszélésekből, regényből és interjúból válogatott szemelvényt támasztja alá. A világ szinte minden részéből származó nők írásai autentikus forrásként, mintegy első kézből mutatják be a más kultúrákban élő lányok és nők szocializációját, és ezáltal új perspektívát tárnak az erre nyitott olvasó elé. E megközelítés újdonsága tehát abban rejlik, hogy rámutat: a nők szocializációját, társadalomban játszott szerepeit és viselkedését e globalizálódó világban többé nem szemlélhetjük hagyományos, európai szempontjaink alapján, hanem élnünk kell a lehetőséggel, hogy a más kultúrákból érkező embereket az általuk megélt élmények alapján, a saját egyéniségük szűrőjén megmutatott kép alapján ismerjük meg.

A kötet mintegy negyven oldalas első fejezete áttekintést nyújt a szocializációs folyamatok magyarázatára született elméleti alapkoncepciókról, amelyeket Nestvogel helyenként bírálva, illetve egymással szembeállítva ismertet. Feleleveníti a rendszerelméleti-ökológiai megközelítéseket, a reflexív-cselekvéseméleti megközelítéseket, a mechanikus, funkcionalista és társadalmi determinisztikus megközelítéseket, kitér a biológiai, organizmikus és érettségelméleti megközelítésekre, továbbá interkulturális perspektívába állítja a szocializációt, amellyel egyúttal gazdagítja a témáról a tudományos körökben folyó vitát is. A szerző a középpontba az egyén és környezete közötti kölcsönös alkalmazkodási folyamatot – mint az emberi fejlődést alapvetően meghatározó tényezőt – állítja. E mindkét irányba egyaránt

ható folyamat során az egyén a kultúrát mint a szabályok jól megalkotott és dinamikusan változó rendszerét, a társadalmi változások folyamataival aktív kölcsönhatásba lépve szerzi meg, ami azt is jelenti egyidejűleg, hogy az egyén a kultúrát egyrésztől reprodukálja, másrésztől pedig produkálja is. Geulen és Hurrelmann lépcsőmodelljét egy ötödik – a világrendszer/világtársadalom – szintjével kiegészítve, valamint Wallerstein világrendszer-elméletére alapozva a szerző a világtársadalomból, a társadalomból, az intézményekből, a kölcsönhatásokból és az alanyból álló olyan szerkezeti modellt alkot a hatalom kapcsolatainak elemzésére és megértésére, amely a szocializációt egy komplett hálózatban, a különféle társadalmi szintek és szerkezetek összefüggésében vizsgálja, aktív folyamatként írja le. A szerző külön-külön alfejezetekben ismerteti továbbá a női szocializáció és a nemek közötti viszonyok elméleteit, a szocializáció és a hatalom kapcsolatát, valamint a szocializáció különböző életszakaszokban zajló jelenségeit.

A kötet címében ígértnek megfelelően a második és harmadik fő fejezet foglalkozik a női szocializáció és a nemek közötti viszonyok gyermekkori, illetve ifjúkori eseményeivel és folyamataival. A szerző az életfázisokról szóló két fő fejezetet elméleti bevezetéssel indítja, és ugyanígy tesz a szocializáció alfejezetekben feldolgozott különféle aspektusai esetén is. Ezen elméleti bevezetések példa jellegűek és rövidítettek, és nem tudományos-szisztematikus módon kerülnek bemutatásra. A szemléltetésül szolgáló szövegeket az egyes szocializációs aspektusok – mint például az élettér, a család, a hasonló korúak, a gyermekmunka, a fantázia, a nemek szocializációja, a női eszményképek, a vallás szerepe, a politikai szocializáció és a másság megélése a gyermekkor során, továbbá az ifjúkor eseményei mint többek között a szexuális felvilágosítás, a testi szocializáció, az identitáskeresés, az erkölcsi és politikai szocializáció, a kulturális különbségek, a szerelem, a nem kívánt terhesség, a családi ház elhagyása és a házasságkötés – szerint rendezte sorba. Ezzel a megközelítéssel is azt hangsúlyozza Nestvogel, hogy az egyes életszakaszok dinamikus társadalmi konstrukciók keretein belül zajlanak.

Az irodalmi szemelvények révén könnyen áttekinthető betekintést nyerünk a világ különféle társadalmainak eltérő gyakorlataiba, valamint ab-

ba, hogy a különböző kultúrákban felnövekvő lányoknak mennyire eltérő értékrendszerekkel kell szembesülniük. A valódi élettörténetekből kitűnik, hogy e különféle értékrendek mennyire hátráltatják és korlátok közé szorítják különösen az iszlám országokban és a harmadik világban élő lányok és nők – haladó gondolkodásuk, fejlődésük, emancipáltságuk, aktivitásuk és ellenállásuk révén elérni kívánt – személyes és társadalmi kibontakozását. A szerző erre magyarázatként a nemek közötti viszonyok hierarchikus jellegét emeli ki, amelyet a Foucault-féle hatalomfogalommal világít meg. Eszerint a hatalom nem különálló intézményekre összpontosít, hanem jórészt mintegy hálózatként hat az összes társadalmi viszonyban. Ugyan rengeteg különbség van a szemelvényekkel ismertetett kultúrák között, Nestvogel mindazonáltal rámutat, hogy e kultúrákban a társadalmi gyakorlatok mindenütt a nemek közötti különbségekből indulnak ki, és hierarchikusan rendeződnek össze, továbbá hogy a lányok igen korán megtapasztalják, hogy a nemek közötti viszonyt mennyire az akár alkalmanként erőszakba is hajló férfihatalom szövi át.

Véleményem szerint a szerző eredményesen mutatja meg a női szocializáció sokféleségét, és rányitja arra is a szemünket, mennyire merev és Európa-központú a jelenleg uralkodó látásmód, amellyel a más kultúrkörökből érkezők viselkedését próbáljuk értékelni/értelmezni. Tanulságos lenne talán e munkát egy olyan kutatással folytatni, amely a hatalom másik pólusát elfoglaló férfiak szocializációját és történeti szerepét elemzi hasonló alapossággal. Nestvogel művéről azonban el kell ismerni, hogy önmagában is teljes egész, olyan munka, amelyet valószínűleg szívesen forgatnának a nevelés-, a történet-, az irodalomtudomány, valamint a pedagógia és a politológia különféle területein tevékenykedő, de németül nem beszélő hazai kutatók, oktatók és hallgatók is, hiszen a nyitott olvasót ez az irodalmi kivonatokkal rendkívül egyénien és szellemesen szemléltető könyv multiperspektivitásra és szemléletváltásra, valamint arra ösztönzi, hogy globalizálódó és lassan távolságokat és határokat nem ismerő világunkban igyekezzen az idegen kultúrák viselkedési formáit megismerni, és jelentésmintáira intelligensen reagálni. Ha ezt sikerül megvalósítania, a szerző is elérte célját: lebomlanak az idegen kultúrákkal szembeni előítéleteink és sztereotípiáink.

(Renate Nestvogel: *Aufwachsen in verschiedenen Kulturen. Weibliche Sozialisation und Geschlechterverhältnisse in Kindheit und Jugend.* Weinheim und Basel, Beltz Verlag, 2002. 616 p.)

Csordás Annamária

NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐTLENSÉG ÖT AFRIKAI ORSZÁG FELSOÓKTATÁSÁBAN

A tanulmány egy már – Angliában és az USA-ban – elvégzett kutatás afrikai adaptációját öszszegzi. A nagyszabású és szerteágazó felmérés koordinátorai a Sussexi Egyetem professzornője, *Louise Morley* és munkatársai átfogó helyzetképet adnak öt afrikai ország (Dél-Afrika, Sri Lanka, Nigéria, Tanzánia, Uganda) egy-egy kiválasztott egyetemének jelenéről, azok működéséről, speciális helyzetéről.

A kutatás számos erénye mellett adatokat közöl az adott országok oktatáspolitikai helyzetéről, az eltérő szociálpolitikai tendenciák hatásairól, szervezetpolitikai koncepciókról. Hú keresztmetszetet ad a fejlődő Afrika szocio-kulturális hagyományairól, a nemek megítéléséről, esélyegyenlőségük múltban gyökerező okairól.

Ez ideig még sosem született e régióban hasonló, ennyi – nem ritkán intim – részletre kiterjedő, összefoglaló munka. Létezik „szürke irodalom”, izolált kutatások, egy – évkönyv formában íródott – hasonló témákat körbejáró tanulmány, de szintézisét egyik sem adja a jelennek, így arra sem képes, hogy prognosztikus célokat körvonalalozzon a meglévő nehézségek orvoslására.

A véletlenszerűen kiválasztott egyetemek formális és informális környezetének állapotfelmérése, kvalitatív és kvantitatív tanulmányozása nemcsak az adott államok törvényalkotóinak, oktatáspolitikusainak nyújt támpontot. A tanulmány különös figyelmet fordít arra, hogy a meglévő és végre már nem ellentmondásos statisztikai adatok közlése révén kitekintsen a jövőbe, intervenciók lehetőségeit adva ezáltal.

Miközben az olvasó igyekszik kiigazodni a kutatási eredmények számtengerében, az összefüggések keresésében, egy időben keresztmetszeti

képet is kap egy-egy afrikai ország gazdasági, társadalmi helyzetéről. Az iskolarendszer bemutatása által kultúrantropológiai, szociológiai, demográfiai kirándulást is tesz.

Első lépésben összehasonlítja az iskolák helyzetét, rámutatva arra, milyen módon befolyásolják egy állam gazdasági mutatói az iskolák létrejöttét, működését.

A 2004-es adatok alapján Dél-Afrika GDP-je háromszorosa Sri Lankáénak, közel tízszerese a nigériainak, tanzániaiinak és ugandainak. Ez a gazdasági előny megjelenik a közép- és felsőoktatásban részt vevők arányában, így a női hallgatók számában is (a két leggazdagabb országban 53–54%). Ezzel szemben a két legalacsonyabb GDP-vel rendelkező ország (Tanzánia és Uganda) középiskoláiba a 14 évesek mindössze tíz százaléka iratkozik be, a női részvétel a felsőoktatásban csupán húsz százalékos.

Második lépésben demográfiai adatokat közöl az adott országról, az iskolázottságról, valamint az oktatás résztvevőiről.

Az öt vizsgált afrikai ország legnépesebb állama Nigéria. A 124 milliós lakosságot 250 etnikai csoport alkotja. A zömében keresztény és muszlim vallású népesség öt hivatalos nyelvet használ, a létminimum alatt élők száma meghaladja a 35 százalékot. Ez jellemzően befolyásolja a továbbtanulási lehetőségeket is. A 18–25 éves korosztálynak csupán öt százaléka tanul, és csak egyharmaduk nő.

Vallási és etnikai szempontból a legegységesebb országnak Sri Lanka tekinthető. Az öt hivatalos nyelvet beszélő államban a falusi lakosság aránya 85 százaléka, a teljes lakosság egynevede él a létminimum alatt. A fenti hátrányok ellenére stalan a homogenitásnak köszönhetően kimagaslóan jó a középiskolát végzettek aránya, ami tükröződik a felsőoktatás létszámadataiban is. A női hallgatók jelenléte is itt a legmagasabb (53,8%).

Az elemzés minden szempontjából Uganda a leghátrányosabb helyzetű, a legszegényebb ország. A többségben (88%) falusi családok gyermekeinek csak a fele részesül alapfokú oktatásban, közülük is csak 60% fejezi be az általános iskolát.

A harmadik lépésben a felsőoktatás jellemzőinek kvantitatív bemutatása következik, mind hallgatói, mind oktatói szinten. Részletes képet kapunk a beiratkozottak számáról, a nemek megoszlásáról stb.